

Minnen av ett inbördeskrig

Jubileer och monument i Gettysburg 1863–2017

Ulf Zander

Abstract

The Civil War is often seen as the most important historical event in US history. The American past has often been divided into causes and effects, with a “before 1861” and an “after 1865”. Hardly surprising, the commemoration of the Civil War has caught a lot of attention. This article examines different approaches, mostly with Gettysburg as an example, to handle the burden of the war, from the first efforts to bury the dead soldiers in Gettysburg in the summer of 1863 to 19th, 20th and 21st century commemorations, concentrated to create a spirit of consensus and unity and to keep the question of slavery and the efforts made by African Americans during the years 1861–1865 out of sight. Another aspect is the tension between Gettysburg and other battlefields as holy places and national shrines on one hand, and commercial demands, especially requirements that mass tourism entails in modern societies, on the other.

”My ignorance of the past has long been a trouble to me”, konstaterade Frederick Douglass 1868 (Blight 2002: 96). Vad som fick den afroamerikanske politikern och aktivisten att i mogen ålder vända blicken bakåt var inte först och främst ett intresse för det förflutna i sig. Douglass hade varit slav de första tjugo åren av sitt liv. Efter att han lyckats fly till friheten i norr skrev han 1845 en självbiografi i vilken han pläderade för en ickevåldslösning på slaverifrågan. De följande åren övergav han denna position och gav sitt stöd till John Brown och andra som tog till vapen för att avskaffa slaveriet. Efter inbördeskrigets utbrott i april 1861 argumenterade han med framgång för att svarta soldater skulle få ingå i unionsarmén så att de kunde vara delaktiga i befrielsen av olycksbröderna och -syrstrarna i söder (Levine 2016: 242–247).

Snart efter det amerikanska inbördeskrigets slut 1865 hade Douglass emellertid blivit varse att många amerikaner tycktes vilja lägga konflikten tillrätta och bakom sig. Annorlunda uttryckt hade han identifierat en tendens att som en del av en ny amerikansk patriotism avideologisera skillnaderna mellan de forna kontrahenterna till förmån för framtida enighet och samförstånd. Förvisso hade de faktiska motsättningarna varit av varjehanda slag, men de hade främst handlat om huruvida unionen skulle bevaras eller brytas upp, om

Ulf Zander är verksam vid Historiska institutionen, Lunds universitet.
E-post: ulf.zander@hist.lu.se

näringslivet skulle präglas av frihandel eller protektionism och, sist men inte minst, om slaveriets vara eller icke vara. I alla dessa tre frågor gick den huvudsakliga skiljelinjen mellan de industrialiserade nordstaterna och de huvudsakligen agrart inriktade sydstaterna, där slavar fortfarande var en viktig del av ekonomin.

Vad som framför allt bekymrade Douglass efter krigsslutet var att de djupgående ideologiska skiljelinjer som präglat slaverifrågan hamnade i skymundan om orsaksförklaringarna istället riktades mot ära, plikt och lojalitet, som sattes på prov i en kamp mellan två hedervärda motståndare. De besegrade hade enligt denna historieskrivning kämpat tappert trots hopplösa odds. Förvisso hade de slagits för en förlorad sak, "the lost cause", men kriget hade ändå inte utkämpats förgäves. Bland de monument som uppfördes i amerikanska städer och på forna slagfält under årtiondena efter inbördeskriget fanns det förvisso en del som tog fasta på slaverifrågan och emancipationen, men merparten föreställde den trofaste soldaten i sten eller metall, uppställd på en kolonn eller en sockel, eller stoiska härförare uppsuttna till häst (Savage 1994: 127–149).

Som Douglass såg det var det sydstaterna som hade allt att vinna på en tolkning där kriget som sådant stod i centrum snarare än de konflikter som hade utlöst det. När han tog till orda vid en minnesceremoni på Arlingtonkyrkogården 1871 betonade han att teman som ofta hördes i andras högtidstal var föga fruktbara. Hänvisningar till modet hos fallna soldater på båda sidor var av begränsat värde om man som Douglass kom ihåg vad som skiljde parterna åt:

If we ought to forget a war which has filled our land with widows and orphans; which has made stumps of men of the very flower of our youth; which has sent them on the journey of life armless, legless, maimed and mutilated; which has piled up a debt heavier than a mountain of gold, swept uncounted thousands of men into bloody graves and planted agony at a million hearthstones – I say, if this war is to be forgotten, I ask, in the name of all things sacred, what shall men remember? (Douglass 1871)

Douglass var långtifrån den ende som kritiserade de inflytelserika aktörer i offentligheten, bland vilka märktes historiker, forna generaler på båda sidor samt politiker, mestadels demokrater, som önskade neutralisera inbördeskrigets inneboende sprängkraft. Till exempel torgfördes utifrån radikalt annorlunda ståndpunkter skarpt formulerade invändningar i sydstaterna mot efterkrigstidens konsensusinriktade historieskrivning. Vad som gör Douglass särskilt intressant i detta sammanhang är att han utgick från ett annat syfte än flertalet andra som debatterade inbördeskriget under 1800-talets sista årtionden. Som David W. Blight skarpsynt noterat önskade Douglass skapa historiska myter med lång livstid som kunde bidra till att vinna politiska strider i nuet. Det var meningsskapande myter och symboler knutna till dem som kunde föra

arvet vidare från en generation till en annan. I en pågående kamp mellan olika uppfattningar behövdes ”kulturella vapen”. Om den av honom föreslagna tolkningen skulle bestå, enligt vilken unionens seger, slaveriets avskaffande och de konstitutionella ändringar som var förbundna därmed var de centrala inslagen, måste dessa händelser och processer gå från att vara blott och bart historia till att bli ”sacred values, ritualized in memory” (Blight 2002: 98).

Jubileer och monument – en motsägelsefull historia?

Mot denna bakgrund är det föga förvånande att Frederick Douglass målmedvetet arbetade med att etablera sin tolkning av inbördeskriget i offentligheten i allmänhet och vid högtidsdagar, jubileer och statyinvigningar i synnerhet (Blight 1989: 219–245; Blight 1998: 156–157; Blight 2001: 92–95, 106, 316–319; Blight 2002: 93–115; Neff 2005: 179–182; Levine 2016: 250–254). I så måtto var han i takt med en tid som i efterhand ofta har betraktats med skepsis. Jubileer, minnesfester och monumentinvigningar var återkommande och betydelsefulla inslag under stora delar av 1800-talet. Som sådana har de blivit betraktade som konkreta uttryck för nationalismens århundrade, men även i våra dagar, då nationalismen med ojämna mellanrum dödförklaras för att därefter återuppträda, består viljan av att manifesteras historia i form av firanden, jubileer och minnesmärken.

Med nationalsocialisternas förkärlek för storskaliga ceremonier, varav flertalet kretsade kring viktiga datum i partiets korta historia och väg till makten, har sociologen Paul Connerton betonat betydelsen av sådana föreställningar. Det var genom dem som mytologiseringen kring partiet och dess ledare fick liv genom återkommande inslag som kretsade kring kamp, uppoffring och, till slut, seger. Datumet den 30 januari, dagen för maktövertagandet 1933, blev heligt då det var ”a cult enacted”. Det är inte bara valet av ordet kult som påminner om ett religiöst arv. Förvisso var de nationalsocialistiska ceremonierna nyinstiftade, men de riter som var förbundna med dem ingår i en tradition med djupa rötter där den kristna kyrkan lånade från tidigare religioner på ett liknande sätt som nazisterna tog inslag från kristna riter i sin tjänst (Connerton 2007: 43).

Datumen, händelserna och symbolerna var förvisso andra och annorlunda i Tredje riket, men flera av grunddragen i hur jubileerna organiserades känns igen från andra nationer i 1800- och 1900-talens nationsbyggen. I en insiktsfull analys av Maurice Halbwachs studier av det kollektiva minnets mekanismer påpekar Patrick Hutton att den skarpa uppdelning mellan historia och minne som Halbwachs gav uttryck för måste förstås mot bakgrund av det objektivitetsideal som dominerade under 1900-talets första decennier. Få om ens någon modern historiker skulle skriva under på Halbwachs tudelning, med minnet som en subjektiv och opålitlig faktor och historievetenskapen som ett neutralt

korrelat, men hans tankar om det kollektiva minnets manifestationer var i andra avseenden före sin tid. Enligt den franske sociologen var såväl individuella som kollektiva minnen alltid fragmentariska och provisoriska, och de bilder som de kom till uttryck i var till sin natur snarare representationer associerade till specifika platser än autentiska rekonstruktioner av det förflutna. Vidare hävdade han att minnet bestod av två komponenter: vanans makt och hågkomster. De förra förhåller vi oss oreflekterade till, medan de senare är medvetet konstruerade: "In habit, we bear memories forward unreflectively as commonplaces. In recollection, we reconstruct the past retrospectively by localizing specific images in relationship to these well-formed places of memory" (Hutton 1993: 79).

Många har i Halbwachs efterföljd påpekat att konstruktionsaspekten bidrar till att minnen, liksom identiteter, "are not things we think *about*, but things we think *with*" (Gillis 1994: 5). En konsekvens därav är att kulturella och sociala minnen, till exempel i form av jubileer och monument, är politiska och ideologiska till sin natur. Det ska inte förstås som att hågkomster, eller, för att använda det engelska uttrycket *commemorations* som bättre fångar fenomenet, är fria att skapas och utformas av politiska makthavare. Datum, bemarkelsedagar, minnesfiranden och monumentinvigningar påverkar i minst lika hög grad som de påverkas av det politiska livet. Dessutom hör det till vanligheterna att jubileer och monument ställs i relation till varandra, ofta med resultatet att tolkningar och meningssammanhang förändras då flera lager av kollektiva minnen koncentreras till en plats och en bestämd historisk händelse (jfr Hartog 2015: 118–131). I det följande ska vi framför allt studera på vilka sätt som minneskalendern har kommit till uttryck, främst i anslutning till Gettysburg och åren 1888, 1913, 1938, 1963, 1988 och 2013, det vill säga 25-, 50-, 75-, 100-, 125- och 150-årsminnena av den betydelsefulla tredagarsdrabbningen, samt närliggande årtal som markerar jubileumsår för inbördeskrigets början och slut. I flera fall har åminnelserna av inbördeskriget sammanfallit med invigningar av monument och utställningar eller med protester som har koncentrerats till just statyer och museer.

Historiens föränderlighet i anslutning till evenemang och minnesmärken som allt som oftast är utformade för att påvisa kontinuitet inbjuder till resonnement om vilka motsättningar som gör sig påmind i anslutning till hågkomster. Föga förvånande är historien om firanden av jämna år samt föredömliga personer och händelser så gott som alltid förknippade med kamp, kompromisser, ifrågasättanden av vedertagna tolkningar och frågan om huruvida de utvalda historiska ögonblicken är de mest lämpade. Ständigt återkommande frågor både före och efter de högstämda högtidstal som sällan eller aldrig utgår från motsättningar och konflikter, åtminstone inte inom nationen eller någon annan grupp som firandet utgår från, handlar om vem eller vilka som skulle kunna ingå i festtåget eller som borde ha fått stå i en upphöjd position istället för dem som har blivit utvalda.

För blotta ögat kan de konstruktivistiska inslagen vara svåra att upptäcka eftersom *commemorations* mestadels är skapade för att påvisa en tradition vars syfte är att dölja pågående förändringar och moderniseringssträvanden i minst lika hög grad som de påminner om forna hjältar och storhetstider. Således finns det en inneboende motsättning i det faktum att jubileer och monument å ena sidan signalerar kontinuitet, en historia som är fastlagd en gång för alla och, därmed, eviga värden, å andra sidan i högsta grad är tidsbundna fenomen både till form och till innehåll. Samhälleliga minnen är så gott som aldrig så stabila som ordet "kollektiva" implicerar, utan är resultat av kompromisser eller drastiska förändringar som kan resultera i att vissa firanden upphör och statyer rivs ned, medan andra minnesmanifestationer efter hand framstår som så daterade att de bara hålls vid liv av ett försvinnande litet fåtal. Andreas Huyssen fångar förhållandet väl när han skriver att "the permanence promised by a monument in stone is always built on quicksand" (1995: 250).

Omvänt tenderar de konstruktivistiska aspekterna att osynliggöras med tiden. "Det nationella förvandlas från en importerad idévärld till en levd erfarenhet. Nationen blir efterhand inte bara en kulturell konstruktion utan en mycket konkret verklighet" (Löfgren 1994: 40). Denna slutsats drar Orvar Löfgren mot bakgrund av den dröm som många av 1800- och 1900-talets nationsbyggare närde. Även om benämningen tillkom först mot slutet av det förra seklet synes många ha varit medvetna om att nationen var föreställd, det vill säga att de karakteristika som utmärkte nationen var idealtypiska och spreds genom olika typer av manifestationer och medier i syfte att övertyga nationens invånare om att de delade egenskaper av skilda slag som gjorde dem till ett "vi", mestadels tecknat i skarp kontrast till "de andra" som kunde återfinnas både inom och utanför nationen. Några av de föreställningar som hade störst genomslagskraft utgick från att nationen skulle ha en enhetlig befolkning i så måtto att etniska och nationella gränser sammanföll, att nationen utmärktes av en lång historia och att dess medborgare med få eller inga undantag slöt upp bakom traditioner och nutida styrelseskick. Uttryck som "de två nationerna", konkretiserat i klassmotsättningar, och andra inslag påvisar att idealbilden sällan eller aldrig kunde infrias. Det hejdade sällan dåtidens nationsförespråkare som med stor iver tog sig an uppgiften med att påvisa skillnader utifrån likartade utgångspunkter och konkreta tillämpningar. Den nationalistiska "gördet-självlådan" innehöll en imaginär inventarielista för hur nationen och dess symboler skulle utformas från vilken nationalister i olika länder lånade från varandra. Löfgren är noga med att påpeka att det ingalunda alltid resulterade i likartade sätt att organisera nationen på. Istället för att betrakta nationen som en institution liknar han den vid en arena på vars scener såväl nationella som andra frågor spelas upp gång efter annan (1994: 39–42).

Några av de scener som har varit särskilt betydelsefulla är jubelfesterna och monumentinvigningarna. I pionjärverket *Den offentliga konsten och*

ideologierna från 1971 konstaterar Allan Ellenius att mycket av den storskalighet som präglade dåtidens intresse för monumentalitet har framstått som främmande för kommande generationer som har företrätt en annan konstsyn och, underförstått, en annan och betydligt mer kritisk inställning till propagandistiska evenemang i ljuset av två förödande världskrig. Vad som i efterhand uppfattades som "onödiga manifestationer och speglingar av tidsbundna ideologier" hade en gång genomförts med stor iver, målmedvetenhet och "en entusiasm, som i relation till det historiska händelseförloppet, är svår att i längden negligera" (Ellenius 1971: 13). Entusiasmen, som gärna tog sig uttryck i tävlingar om vilken nation som kunde uppbåda flest och störst monument och mest storslagna parader och utställningar, bör dock inte bara ses som mäktiga maktdemonstrationer. Även under statyresandets glansdagar under 1800-talets sista årtionden stod kampen mestadels hård mellan olika politiska, ideologiska, etniska och religiösa grupperingar samt mellan centrum och periferi. De konstnärer som gick segrande ur de tävlingar som regelbundet arrangerades när finansieringsfrågan var löst fick vara beredda på att deras förslag inte var de slutgiltiga. Bakom kulisserna var det mindre av direktiv uppifrån och ner och mer av segslitna förhandlingar och kompromisser, som i slutändan formade de storslagna fester som kunde locka tiotusentals eller rentutav hundratusentals åskådare. Anpassningsförmågan till allehanda önskemål var ofta bra för stunden, men i det långa loppet var risken påtaglig att utslätningen skulle medföra minskat intresse för enskilda konstverk och den historia som de representerade. Att den monumentala traditionen höll på att segra sig till döds framgår av att uttryck som "Denkmalpest" och "Monument Mania" blev allt vanligare runt sekelskiftet 1900 (Berggren 1991: 7-48; Zander 1999, 65-79).

Nedgången var dock tillfällig. Behovet av att påminna om märkesdagar och -år är alltså stort, inte minst i USA. Även om många monument och högtidsdagar har kommit under debatt har de konkreta platserna för inbördeskrigets bataljer fått en särskild betydelse i amerikansk historiekultur. Som Edward Tabor Linenthal poängterat är många amerikaner med undantag för ursprungsbefolkningen inte vana vid att benämna platser på hemmaplan för helgade eller heliga. Sådana platser återfinns annorstädes och är främst förbundna med judendomens, kristendomens och islams helgedomar. Icke desto mindre har flera slagfält på amerikansk mark kommit att klassas som heliga platser och är förknippade med ett även i övrigt religiöst språkbruk (Linenthal 1991: 1-7). Som sociologen Zygmunt Bauman konstaterat har pilgrimer varit vanligt förekommande i västerländsk tradition alltsedan biblisk tid, inte minst på grund av deras stora betydelse som identitetsbyggare då de har bidragit med meningsskapande berättelser. Förutom att betona en ordnad, förutsägbar och säkerställd tillvaro har de betonat vikten av "a kind of world in which footprints are engraved for good, so that the trace and the record of past travels are kept and preserved". Tanken på att låta en meningsskapande och enande

historia leva vidare till kommande generationer präglar i hög grad den ideala föreställningen av jubileers och monumentens funktioner. Förvisso konstaterar Bauman att i modernitetens tidevarv har pilgrimen alltmer kommit att utkonkurreras av flanören, vagabonden, spelaren och turisterna (Bauman 1996: 18–32, citat 23). Än idag menar dock många turister i Gettysburg att de gör en vallfart. Det är således inte utan anledning som besökare på inbördeskrigets slagfält har betraktat sig som pilgrimsvandrare ända in i modern tid (Gatewood & Cameron 2004: 193–216).

Den stora uppslutningen bakom dessa platsers nationella värde är dock inte detsamma som enighet om hur de skall utformas och utnyttjas. Medan vissa har velat utgå från nationella ceremonier och patriotisk retorik, gärna i monumental skepnad, samt olika former av återskapande av bataljer eller andra inslag av populärkulturell art, har andra betonat vikten av att vidmakthålla slagens "autentiska" skepnad genom konservering och allehanda skyddsåtgärder. Motsägelsefullheten blir inte mindre av att krav på bevarande och förändringsiver emellanåt samexisterar. Uppförandet av byggnader i autentiskt skick, det vill säga i 1863 års tappning, märks samtidigt som debattens vågor kan gå höga kring något av de över 1 300 monument och minnesplaketter som återfinns på Gettysburgs vidsträckt tummelplats (Linenthal 1991: 89–126). Komplexiteten blir inte mindre av att minnespolitiken kring denna motsättning långtifrån bara är förknippad med politik och ideologi, utan även utgör en arena för en åtminstone 200 år gammal diskussion om vilken plats som kommersiella inslag kan och bör ha på slagfälten. Under 1800-talets sista årtionden och i det sena 1900-talet har bevarandekrav presenterats i nära anslutning till konservativt präglade attacker mot modernitet, populärkultur och förändringsförslag. När Civil War Preservation Trust grundades 1999 tog dess grundare populärkultur till sin hjälp, om än inte utan problem (Hall 2013: 83–98).

Även i övrigt har konstruktioner av nationella minnen, jubileer och monument samt värnadsinför dem som kämpat och i många fall dött gått hand i hand med populärkultur av olika slag, inte minst turism. I efterbörden av slaget vid Waterloo 1815 reste en stridström av briter över Engelska kanalen för att besöka stridsplatsen och för att plocka med sig troféer från fallna soldater och andra minnen från bataljen. Förvisso var kulor och granatsplinter populära souvenirer även i Gettysburg, både i slagets direkta efterföljd och under de följande årtiondena (Coco 1995: 7–78), men framför allt tillkom en stridström av produkter med motiv från slagfältet och porträtt på dess huvudrollspersoner. Efter hand ersattes de med exempel från inbördeskrigets verkningshistoria, bland annat i form av souvenirer med motiv från jubileer, återföreningsträffar och monumentinvigningar. Föremålen var tänkta att i sig bidra till att hålla minnet av kriget vid liv och skapa en förbindelselänk mellan dem som deltagit och sentida besökare på valplatserna. Lika lite som andra symboler var souvenirerna neutrala vittnesbörder. Majoriteten av dem anknöt till tolkningen av de fyra

åren som en ärevördig kamp mellan vita soldater, medan de svartas erfarenheter marginaliserades och kvinnornas roll som beroende av männen förstärktes. Daryl Black betonar att souvenirerna ”erased any lingering examples of sectional animus and created a visual culture that homogenized the national narrative of the Civil War and transformed it into a story that celebrated nationalism, muscular manhood, and white supremacy” (2013: 47).

Minnen och meningsskapande på kyrkogårdar

Fram till den sista juni 1863 var Gettysburg en välmående, sömnig småstad och vägknut med cirka 2 400 invånare, varav knappt 200 var afroamerikaner. Inget var sig likt några dagar därefter då det stod klart vad sammandrabbningen mellan närmare 170 000 man den 1–3 juli 1863 hade resulterat i. I strålände sommarväder böljade striderna och krigslyckan fram och tillbaka längs flera olika frontavsnitt ända tills avgörandet stod på slagets tredje dag. Liksom i det samtidigt pågående slaget vid Vicksburg led sydstatsarmén till slut nederlag. När den illa åtgångna men alltjämt intakta och väldisciplinerade Army of Northern Virginia drog sig tillbaka i ihållande hällregn lämnade den 28 000 döda, saknade eller skadade efter sig. Förlustsiffrorna för nordstatstrupperna var lägre, men även drygt 23 000 förskräckte, så pass att general George Meade underlät att hörsamma Lincolns propåer om att förfölja den slagna fienden. Liksom hade varit fallet i efterföljden av slaget vid Antietam i september 1862 förmådde inte nordstatsarméns befälhavare följa upp ett övertag på slagfältet genom att försvåra eller omöjliggöra motståndarens reträtt. Skribenter i Södern hade å sin sida fullt upp med att hantera det faktum att Robert E. Lee inte hade förmått att ge rebellerna den seger som de så hett hade åstundat. Några beskrev istället föga framgångsrikt striden som ”a triumphant success – an overwhelming victory” eller, i mer nyanserade ordalag, ”both good and evil” (Gallagher 2001: 86–87). Mot bakgrund av känslan av ett misslyckande på båda sidor var det ingalunda givet att just Gettysburg skulle tilldelas rollen som den främsta av inbördeskrigets främsta minnesplatser. Det finns en mångfald orsaker till att så ändå blev fallet, och några av dem går att spåra till tiden strax efter slaget.

Jennie Wade, som dödades av en förlupen kula, var det enda civila dödsoffret under slaget vid Gettysburg, men staden och dess invånare drabbades hårt av striderna under lång tid framöver. Snart efter bataljen sjönk Gettysburg ner i en depression, inte minst på grund av att stanken efter de döda soldaterna och hästarna gjorde staden närmast obeboelig. Dessutom förstärktes tidigare konflikter och motsättningar i staden. Det och andra faktorer, såsom att stängsel och skördar hade förstörts och boskap hade gått förlorad, resulterade i att Gettysburg under en period efter slaget hamnade i bakvattnet, trots att bistånd i olika former slussades dit från och med andra veckan av juli. Andra dilemman som följde på slaget var svårigheterna att se till att de många kvarlämnade

vapnen inte hamnade i fel händer och att hjälpa souvenirjägare och andra slagfältbesökare som skadades då de hanterade militärt materiel oförsiktigt. En annan grannliga uppgift var att begrava de över 8 000 döda soldaterna. Efter som sydstaterna snabbt hade slagit till reträtt med syftet att återskapa en slagkraftig styrka var det upp till blårockarna och civilpersonerna i Adams County att i görligaste mån identifiera de stupade och gräva ett stort antal gravar. Dessutom återstod att ta hand om de många kvarlämnade, sårade soldaterna i grå uniform, liksom de många krigsfångarna. (Coco 1995: 80–373; Gallman & Baker 1997: 144–174; Sheldon 2003: 107–207).

Omsorgen om de döda var intimt förknippad med planerna på vad som skulle hända med Gettysburg framöver. ”All care for the dead is for the sake of the living”, för att citera general Montgomery C. Meigs, som ansvarade för hanteringen av stupade soldater och som sedermera gjorde sig ett namn som en av arkitekterna bakom Arlingtonkyrkogården och som formgivare av monument över inbördeskrigets stupade soldater (Neff 2005: 1, 125, 193, 196–200). Att Gettysburg framöver skulle bli en minnesplats berodde inte minst på de många synliga tecknen på de hårda striderna i staden och i det omgivande, vackert böljande landskapet. Om slagfältet skulle helgas måste de som hade stupat där tas om hand på ett värdigt vis, var en grundläggande princip som emellertid inte alltid var enkel att tillämpa. Såväl medan inbördeskriget pågick som i dess efterföljd var hanteringen av de döda soldaternas kroppar en ständig källa till konflikt, främst på grund av att motståndarsidans gravar emellanåt negligeras, vandaliserades eller att det helt enkelt gått för lång tid för att det skulle vara möjligt att lokalisera gamla gravplatser (Faust 2009: 184–201; Smith 2004: 75–77). Även i övrigt var de döda kropparna ett återkommande dilemma. Som Kirk Savage noterat var det så gott som omöjligt att låta dem få sin sista vila: ”The dead were restless bodies that circulated physically, spiritually, and ideologically in a society that struggled to solve the predicament they created” (2016: 83).

Sådana utmaningar märktes även i Gettysburg. Enligt efterkrigstida rapporter som publicerades i sydstatstidningar användes de sista viloplatserna för sydstatssoldater som betesmarker. Dessutom hade gravar plöjts upp så att liken låg i öppen dag, och bönder i Gettysburg krävde ersättning för att låta stupade sydstatssoldater förbli begravda på deras marker. Ibland kopplades sådana föga uppbyggliga exempel i sydstatspressen samman med den kritik som hördes i nordstaterna mot de eländiga villkor som unionssoldater hade levt under i fångläger. Med syftet att ge några av dem som hade stupat långt från sina hemorter en passande gravplats lät några av de minnesorganisationer som grundats och drevs av kvinnor i sydstaterna ordna transporter av kroppar från Gettysburg till sydstaternas forna huvudstad Richmond (Blair 2004: 96–97).

Det fanns fog för en del av de invändningar som kom från sydstatshåll. I slagets omedelbara efterföljd hade de forna kontrahenterna ofta begravts sida vid sida i massgravar, men det fanns en tendens att låta kvarlevorna av soldaterna

i grå uniformer förbli i anonyma, grunda gravar, medan arbetet fortskred med att försöka identifiera kvarlevor av och skapa en krigskyrkogård åt de fallna unionssoldaterna. Detta arbete innebar att kroppar behövde grävas upp för att begravas ånyo, en uppgift som innebar arbetstillfällen för många afroamerikaner i Gettysburg. Att skapa en sista, samlad viloplats välkomnades framför allt av anhöriga som inte hade råd att betala för en hemtransport av en stupad make, bror eller pojkvän. Det var också vid denna begravningsplats som de första trevande och återkommande manifestationerna till minne av slaget ägde rum (Neff 2005: 103–141; Sheldon 2003: 229–254).

Bild 1. J. Seward Johnsons skulptur "Return Visit" är uppförd utanför Wills House i centrala Gettysburg, där Abraham Lincoln skrev *The Gettysburg Address*. Statyn, som invigdes i november 1991, uppmanar nutida besökare att upprätthålla en dialog med den sedan länge döde men ännu populäre presidenten. Foto: Ulf Zander.

Sedermåra bekräftades enighetssträvandena, som blomstrade som aldrig förr i anslutning till de patriotiska stämningarna i samband med det spansk-amerikanska kriget 1898, genom förnyade insatser för att ge fallna från båda sidor en värdig sista viloplats. Tiden är förbi, deklarerade president William McKinley till åhörarnas jubel, när gravar över sydstatssoldater behandlades illa eftersom "[e]very soldier's grave made during our unfortunate civil war is a tribute to American valor" (Blair 2004: 182).

Tematiken var ingalunda ny, men när talet om samförstånd först hördes från en annan president var sammanhanget radikalt annorlunda. Till invigningen av kyrkogården i Gettysburg den 19 november 1863 inbjöds ett flertal prominenta personer, däribland president Abraham Lincoln. Hans tal var över på drygt två minuter men gav eko lång tid framöver. Förvisso är det än i denna dag inte klarlagt exakt hur talet löd, men i alla de fem manusversioner som är bevarade återkommer några centrala tankar. Lincoln påminde om självständighetsförklaringen och det löfte om jämlikhet som dokumentets författare hade gett uttryck för i anslutning till USA:s tillkomst 1776. En sak var säker: inbördeskriget skulle innebära fortsatta påfrestningar och ytterligare många fler döda och sårade innan det var över, men med en kommande fred skulle arbetet med att bygga en ny och bättre amerikansk nation återupptas och förnyas. Unionens fortbestånd skulle vara garanterat en gång för alla. Av minst lika stor betydelse var att friheten åter sattes i högsätet och att jämlikheten garanterades för alla invånare. De döda som hedrades på krigskyrkogården i Gettysburg – "those honored dead" för att återge presidentens berömda ord – var nämligen inte vilka fallna soldater som helst. De hade gett sina liv för att garantera att nationen skulle kunna få uppleva att friheten föddes ånyo (Willis 1992: 90–175, 191–210). Att Lincoln förstod vikten av att sammanfoga minnesdimensionen med förhoppningar om ett inte alltför avlägset samförstånd framgår av de justeringar som han gjorde när han inkluderade en mening som författats av hans politikerkollega William H. Seward. Efter att presidenten bland annat lagt till ordet "memory" och, avslutningsvis, ersatt "the nation" med "our nature" kom uttalandet att lyda:

The mystic chords of memory, stretching from every battlefield, and patriot grave, to every living heart and heartstone, all over this broad land, will yet swell the chorus of the Union, when again touched, as surely they will be, by the better angels of our nature (Neff 2005: 14).

Lincolns ord påminde om Henry Ward Beechers, som i anslutning till firandet av thanksgiving samma år hade pekat på betydelsen av sorgearbetet och omsorgen om de tusentals och åter tusentals soldater som hade stupat. De kunde nämligen påverka de nu levande genom att inspirera dem till ädla tankar och heroiska insatser. Det krävde dock att den döde gick från att vara den enskildes son till att bli nationens offer (Savage 2016: 91).

Två händelser i början av april 1865 bidrog till att Lincolns och Beechers förhoppningar om en snar amerikansk enighet syntes avlägsna. I efterföljden till att Robert E. Lee kapitulerade till sin nordstatskollega Ulysses S. Grant vid Appomattox den 9 april, märktes häftiga känslouttryck. Tidens mode föreskrev att männen skulle vara återhållsamma med starka känslouttryck, men när det blev känt att Lee kapitulerat brast många sydstatsmän ut i gråt. Vid Appomattox var reaktionerna av ett annat slag. Där samlades såväl vita unionsoldater som afroamerikaner för att fira. Dessutom jublade nyligen frigivna slavar över unionens triumf i sydstatsstäder som Richmond och Charleston. Sådana scener var utmanande för många sydstatsbo. En av dem var skådespelaren John Wilkes Booth. Han fruktade att blårockarnas triumf skulle komma att innebära ett förverkligande av allt det som Söderns män och kvinnor förtvivlat och under stora uppoffringar kämpat mot under fyra års strider. Det som framför allt stack i ögonen på Booth var de reformer som garanterade medborgerliga rättigheter för afroamerikanerna. Den som personifierade denna så förhatliga politik var emancipationsaktens upphovsman, Abraham Lincoln. Som Booth såg det var det nödvändigt att undanröja honom. Under en föreställning på Fordteatern den 16 april sköt han presidenten, som sårades dödligt och avled morgonen därpå.

Amerikaner i gemen var redan tyngda av sorg: när vapnen slutligen tystnade i juni hade de sammanlagda förlustsiffrorna stigit till cirka 620 000. De stupade motsvarande två procent av den vita befolkningen – ett antal som överstiger de amerikanska förlusterna i människoliv under andra världskriget och Koreakriget. Sorgen efter de många döda blev ännu starkare efter mordet på presidenten. Glädjen över segern och lättningen över att kriget var slut avlöstes av förtvivlan. I nordstaterna hade den kärva maskulina hållningen få försvarare efter Booths död. Även om män i tårar ofta liknades vid barn var deras beteende inget att skämmas för, eftersom anledningen till tårarna var den hemskaste händelse som tänkas kunde. I det aktuella fallet var utlevande sorgereaktioner eftersträvansvärda och sågs som tecken på inneboende styrka (Hodes 2015: 46–69).

Reaktionerna var ofta av ett annat slag hos förlorarsidan, vilket tydliggjorde att den spricka som hade blottlagts inför och under inbördeskriget fortfarande var djup. Detta märktes särskilt tydligt i de radikalt olika förhållningssätten till mordet på Lincoln. Å ena sidan rättfärdigades attentatet av många sydstatere med argumentet att Booth, likt Brutus, hade tagit en tyrann av daga (Kaufmann 2004: 226–242; Evans 2004: 25–54). Andra beklagade händelsen utan att nödvändigtvis sörja mordoffret. I samma stund som Lincoln föll offer för Booths kula blev han en martyr, och hans oblida öde skulle med största sannolikhet väcka hämndbegär i nordstaterna, var en vanligt förekommande synpunkt. Å andra sidan påvisade de många sorgescenerna både i norr och söder hur djupt skakade många var. Även bland slavägare i sydstaterna fanns det de

som menade att "old Abe" i själ och hjärta varit en god man som behandlat dem generöst, medan det var högst troligt att hans efterträdare skulle inta en mindre försonlig inställning till de besegrade. I nordstaterna dominerade känslan av saknad. Där lades grunden till en politisk kult av Lincoln, återkommande liknad vid en modern Moses- eller Jesusgestalt, med särskilt fokus på hans insatser för att avskaffa slaveriet (Hodes 2015: 94–138; Fox 2015: 47–95).

En förlorad sak och en moralisk seger

Även om mordet på Lincoln försvårade försoningsarbetet fortsatte det under den efterföljande rekonstruktionseran. Melinda Lawson lyfter i en studie över hur inbördeskriget förändrade synen på den amerikanska nationen fram tre riktlinjer i det arbete som under och efter konflikten genomfördes i syfte att skapa en ny nationell identitet. För det första önskade man inplantera en lojalitet gentemot existerande religiösa, politiska och kulturella värden och identiteter. För det andra strävade man efter att omdefiniera relationen mellan individ och stat med syftet att framställa staten som individens vän, inte fiende. För det tredje insveptes nation i en mystisk aura. Nationalstaten sanktionerades genom betoningen av offer och uppoffringar för dess skull. Identitetsmakarna önskade också moderera den inflytelsesrika uppfattningen att USA, till skillnad från Europa, inte var belastat av tyngande traditioner och historiskt grundade schismer. Som en del i uppfinandet av traditioner och tillämpandet av ett ideologiskt historiebruk, ville de etablera djupa, historiska rötter som de hävdade att amerikanerna överlag saknade (Lawson 2002: 11).

Det identitetsarbete som Lawson har analyserat hade sin utgångspunkt i den segrande nordsidan, vilket inte uteslöt fortlevnaden av en regional sydstatsidentitet. En viktig egenskap som utmärker inflytelsesrika myter är att de är transhistoriska i betydelsen att de kan anpassas till nya sammanhang och omständigheter. Det var en egenskap som myterna om Södern visade sig besitta. Efter Appomattox var sydstaternas målsättningar krossade. Invånarna i sydstaterna hade inte något annat val än att återigen bli medlemmar i unionen och ge upp rätten till slaveri. I utbyte förväntade de sig att saker och ting för övrigt skulle återgå till de förhållanden som varit gällande före krigsutbrottet. Besvikelsen var sålunda stor när det stod klart att nordstatspolitikerna med "rekonstruktion" inte i första hand menade en återuppbyggnad av byggnader och infrastruktur, utan en kulturell och moralisk omskolning förenad med en politisk underkastelse. I Södern kunde man inte hoppas på att som en självständig aktör få möjlighet att presentera sin version på den internationella arenan. Resultatet var att man inte gjorde någon distinktion mellan det militära nederlaget och en moralisk seger, utan vävde samman dessa till en ny identitet, baserad på myten om den förlorade saken. Samtidigt som sydstatsidentiteten av nödvändighet genomgick förändringar bidrog dess många symboliska inslag

till att många välbekanta drag kunde fortsätta att frodas tämligen obesvärat efter 1865, inte minst i de monument som uppfördes i sydstaterna. Identiteten tog alltjämt sin utgångspunkt i en huvudsakligen kulturell motsättning mellan "vi" i syd och "de andra" i nord och mellan det vita syd och de svarta "andra". Således byggde även framöver den reviderade sydstatsidentiteten på de myter som tagit form före 1861. Wolfgang Schivelbusch konstaterar i *The Culture of Defeat* att

[i]n the mythologies of the vanquished, the Southern Lost Cause is unique in making sense not only of defeat but the entire nation itself. The South may have disappeared as a political entity but it lived on as a kind of national religion of faith for which the moment of defeat was as fundamental and consecrating as the Crucifixion (2001: 58).

Grunderna till den reviderade identiteten lanserades bland annat i en bok från 1866 med titeln *The Lost Cause: A New Southern History of the War of the Confederates*, skriven av journalisten, soldaten och äventyraren Edward A. Pollard. Före kriget hade han gjort sig känd för sin beskrivning av slaveriet som ett välfungerade socialt och paternalistiskt system som var att föredra framför det konkurrensutsatta och obarmhärtiga lönesystem som tillämpades i nordstaterna. Under inbördeskriget och fram till 1867 utmärkte han sig som redaktör för *Daily Richmond Examiner* som en skarp kritiker av sydstaternas politiska och militära ledning. De kritiska anmärkningarna återfanns också i den digra genomgången av inbördeskriget och dess orsaker, men i *The Lost Cause* försökte han också rationalisera nederlaget. Han underströk att rekonstruktionspolitiken inte fick leda till att idékampen mellan nord och syd tynade bort. Det värsta vore om nederlaget på sikt skulle resultera i att Södern "should lose its moral and intellectual distinctiveness as a people, and cease to assert its well-known superiority in civilization". Denna överlägsenhet hade ingalunda gått förlorad på grund av kriget. I sydstaterna skulle man fortsätta att hedra krigets hjältar och de ideal och målsättningar som de slagits för. Att Södern inte längre var en politisk kraft att räkna med borde inte utesluta ett fortsatt socialt och intellektuellt inflytande (Pollard 1976: 750–752. Jfr Osterweis 1973, s. 11–15; Maddex 1977: 596–612).

Pollard visade vägen genom att betona kontinuiteten mellan Södern före, under och efter kriget. För att blicka framåt riktade han och många andra i sydstaterna även fortsättningsvis sina blickar mot det förflutna. I en nostalgisk anda idealiserades den tid som flytt. Vid de fåtaliga militära skolor och akademier som åter slog upp sina portar efter 1865 fortplantades kulten av militära dygder samt kavaljer- och riddarideal, kompletterad med beundran för hjältegeneralerna Lee och "Stonewall" Jackson – en hjältedyrkan som med kristna förtecken har hållit i sig ända in i modern tid, framför allt i Södern

(Zander 2006: 75–81; Terrono 2016: 147–170). Budskapet var att de bästa soldaterna hade varit och alltså var sydstatarna. I detta budskap ingick också att de materialistiska krämarna i norr inte hade varit – eller var – representanter för den sanna, amerikanska nationen. Genom det stora antalet nyligen anlända immigranter i deras led – som i sydstaterna fick tillmälet ”the trash of Europe” – betraktades de som infiltratörer och främlingar, kort sagt som ”de andra”. De hade egentligen inte haft kapaciteten att vinna kriget i renhårig kamp mot man, armé mot armé (Andrew 1998: 677–710; Gallagher 1998: 101–117).

Dessutom talade man inte om kriget i termer av segrar och nederlag. Fienden hade återkommande blivit utsatta för ”whipping”, piskning. Metaforen brukades också om Söderns förlust och bidrog till att göra det otänkbara uthärdligt, inte minst på grund av att slavägarens rätt att pryglade sina slavar låg nära till hands. Samtidigt trivialiserades nederlaget, gärna med hjälp av ironier över de forna motståndarna. Väl att märka var ”whipping”-metaforen ett undantag i så måtto att påminnelser om slaveriet var sällsynta i sydstaterna efter kriget. Enligt den nya historieskrivningen gick Söderns män inte ut i krig för att försvara slaveriet, utan för att värna slavarnas rättigheter och garantera sydstaternas rätt till självständighet (Schivelbusch 2001: 62–63). På så vis innebar the lost cause ett icke-bruk av historia genom att den ideologi som försvarat slaveriet fram till 1865 blev, som Douglass återkommande varnade för, kollektivt förträngd (Savage 1997: 129). Under de första åren av uppmärksammandet av den så kallade Memorial Day märktes tre skilda förhållningssätt, företrädde av tre delvis överlappande grupper: svarta och deras allierade i abolitionistströrelsen, andra vita nordstatsbor samt vita sydstatsbor. De senare företrädde allt som oftast den förlorade saken. Med tiden förlorade de svartas och abolitionisternas lovprisande av afroamerikanernas frihet i inflytande jämfört med hyllningarna av unionens fortlevnad (Blight 2004: 94–95).

Förskjutningen märktes även i minneslandskapen. När afroamerikaner förekom i monument var det sällan som huvudpersoner. The Shaw Memorial, invigt i Boston 1884, uppfördes till minne av det 54:e Massachusettsregimentet, dess svarta soldater och officerare med överste Robert Gould Shaw i spetsen. Konstnären Augustus Saint-Gaudens och andra som var involverade i konstverkets tillblivelse ville också inbjuda publiken till att reflektera kring förhoppningar om en fortsatt fredlig och demokratisk utveckling i USA. De svarta soldater som återfinns i monumentet marscherar stolta i takt, men den givna förgrundsgestalten, både bildligt och bokstavligt, är Shaw, deras vite härförare (Karelis 2016: 203–212; Brown 2016: 264).

Även i ett stort antal andra statyer framställdes de svarta som underdåniga och tacksamma, ofta som ett slags tjänare till Lincoln, som hade sprängt deras bojor (Savage 1997). En förändrad syn på ”Honest Abe” bidrog även till att bereda marken för samförstånd och en minneskultur som kunde delas av medborgarna i både nord- och sydstaterna. När han allt mindre förknippades med ”the great

emancipator”, det vill säga mannen bakom slaveriets avskaffande, minskade viljan att upprätthålla motsatsparet Lincoln–Booth i Södern. De ideologiska skillnader som fått Booth att avlossa skotten mot Lincoln var inte längre lika påtagliga kring sekelskiftet 1900. Förändringarna visualiserades tydligt både i nord och i syd. Initiativet till att omvandla slagfälten i Vicksburg kom från nordstatarna, som segrat där 1863. I allt väsentligt utformades Vicksburg som minnesplats i enlighet med den förlorade saken – på de svartas bekostnad (Waldrep 2005). Det var ett mönster som gick igen vid andra minnesplatser från inbördeskriget, bland annat i Manassas och i Shenandoahdalen (Reeves 2003: 124–137; Noyales 2016: 193–197). Istället för benämningen ”Civil War” användes uttrycket ”War between the States”, och i ett sådant sammanhang fick, som sagt, slaverifrågan inte något större utrymme. Onekligen trängdes snart monument över segerrika nordstatsgeneraler på Washingtons gator och torg, och det ansågs vara givet att Ulysses S. Grant skulle begravas där, men i övrigt manifesterades det nya samförståndet mellan nord och syd även i huvudstaden, inte minst genom Lincoln Memorial som markerade hans nyvunna roll som landsfader (Savage 2009: 217–236; Waugh 2009: 249–277; Harrison 2011: 311–330).

Pickett's Charge som enande och delande händelse

Megan Kate Nelson anknyter till Pompeji när hon gör ett bokslut över inbördeskriget. Städer, hus, gårdar, skogar, män och kvinnor, till och med det förflutna liknar hon vid ruiner. Inom några år övergick lämningarna i mindre påtagliga spår av kriget, eftersom byggnader och plantager reoverades eller uppfördes på nytt medan slavbostäder mestadels lämnades att förfalla (Nelson 2012: 229–232). Hennes resonemang anknyter till tankegångar från krigsåren och perioden strax därefter då skador på naturen blev till en metafor för mänskligt lidande medan amputerade veteraner sågs som monument av kött och blod (Jordan 2011: 121–152; Lyons 2012: 44–65). När veteranerna fått proteser utprovade, skogarna hade återhämtat sig och fälten åter var fyllda med grödor, blev krigets grymma realiteter allt svårare att se med blotta ögat. Kommande generationer vände i allt högre grad blicken mot de byggnader som bevarats till eftervärlden och till de mest berömda slagfälten. ”The ruins of war, described at length in diaries and letters, fought over and obsessed about during the war, have no place in America's material and spatial memory of conflict”, konstaterar Nelson i ett avslutande resonemang som inkluderar vägen från Ground Zero till 9/11 Memorial Museum i New York (2012: 234).

Omskrivningen av historien, enligt vilken Södern stridit för en förlorad sak, personifierades genom veteranernas allt högre grad av aktivitet på de forna slagfälten. Förvisso hade soldater uppfört ett antal monument på slagfälten redan medan inbördeskriget pågick (Panhorst 2014: 22–43), men i samband med rekonstruktionserans slut 1877, varefter nordstatstrupper drog sig

tillbaka från sydstaterna, arrangerade överlevande soldater från nord och syd gemensamma ceremonier som inte sällan inkluderade invigningar av statyer eller minnesplaketter. Därmed inte sagt att alla återföreningar var problemfria. I samband med hundraårsminnet av USA:s grundade 1876 hade slaget vid Gettysburg en framträdande position, främst på grund av Peter Frederick Rothermels kolossala historiemålning "Battle of Gettysburg: Pickett's Charge", som färdigställts 1868–70. Kompositionen, som betonade kompromisslös kamp, våldsam stridslust och tydliga sympatier för nordstatssoldaterna, väckte olust och skapade debatt men lockade även stora skaror med åskådare (Gold 2008: 277–310).

Det var elddopet som soldater från båda sidor hade genomgått som stod i centrum vid återföreningarna från 25-årsjubileet av slaget vid Gettysburg 1888 och framåt. För att kunna genomföra de ritualer som högtidlighållandena bestod av krävdes en ömsesidig glömska. Det var, skriver Linenthal,

all too easy for veterans to lose themselves in camaraderie with friend and foe, and all too easy for Northern veterans to accept Southern claims that the war was really about arcane constitutional issues such as state rights, rather than about the moral issue of slavery (1991: 91).

Annorlunda uttryckt bidrog avsaknaden av frågan om etnicitet till att återföreningsträffar och jubileer i Gettysburg både bildligt och bokstavligt genomfördes i en gråzon (Weir 2013: 65). I en samförståndsanda mellan vita veteraner tog en av högtidstalarna till orda vid jubileet 1888. Kongressmannen Daniel E Sickles, en generalmajor i nordstatsarmén under inbördeskriget som förlorat ett ben i tredagarsslaget, förklarade att det inte fanns vinnare och förlorare en dag som denna. I hans efterhandsperspektiv symboliserade Gettysburg tillblivelsen av ett nytt och starkare Amerika. Vid det laget hade en förändring av ett bildmässigt slag börjat synas på slagfälten. Alltsedan 1880-talet hade sydstatsveteranernas representanter fått gehör för att de, i likhet med nordstatskollegorna, skulle få uppföra statyer och minnestavlor. Stödet för denna tanke visade sig vara minst lika stor i nordstatspressen som i Södern. En journalist i Philadelphia förklarade att fler monument över sydstatshjältar och -bragder bidrog till att man kunde teckna hela historien om den amerikanske soldatens mod eller, som en journalistkollega formulerade det, fastslå beviset för det "odödliga anglosaxiska modet" (Linenthal 1991: 95, 108). I samma anda invigdes 1887 i Gettysburg monumentet över New Jersey Volunteers. Frågan om slaveriet var förvisso omtalad i festtalet men tydligt nedtonad till förmån för teman om enighet:

This shall stand, among the many which are to be erected here, as a silent sentinel to indicate the future generations where soldiers of bravery and renown gave their lives in defense of their country;

to show where are graves of true patriots who dared to die for the hopes of man and the redemption of a race from slavery (Harris 2007: 271).

Samförståndstanken markerades också vid jubileumssammankomsterna. År 1913 var president Woodrow Wilson högtidstalare. I de arbeten som han skrivit under sin akademiska karriär hade han alltmer kommit att omfatta en uppfattning enligt vilken både nord- och sydstater hade slagits för principer, om än av radikalt olika slag. Han vände sig även mot moraliskt färgade argument mot slaveriet, och det var i denna anda som han talade i Gettysburg (Gaughan 1997: 225–242). Tal på samförståndstemat kompletterades med bilder med liknande innebörder. Såväl 1913 som 1938 återkom ett fotomotiv med veteraner som skakar hand med varandra över den mur som spelat en viktig roll i avgörandet under Pickett's Charge. Framför allt den tredje dagens sydstatsattack bidrog i efterhand till att ena de forna kontrahenterna. Det dröjde inte länge efter inbördeskrigets slut innan det blev föremål för mytologisering. Konstnären John B. Bachelder, som gärna beskrev sig som slagets inofficielle historiker, gjorde gällande att Pickett's Charge var höjdpunkten, både under slaget vid Gettysburg och under inbördeskriget i dess helhet. Han hävdade med bestämdhet att syftet med anfallet var att nå fram till en samling träd på Cemetery Ridge. Denna plats och den så kallade Bloody Angle var framträdande i hans historieromantiska bataljmålningar, som i sin tid var populära och som bidrog till att locka besökare till Gettysburg (Linenthal 1991: 95–96; Reardon 1997: 69–70, 145, 178–183).

Pickett's Charge passade även de historieskrivare som i krigets efterföljd hävdade att Södern förvisso förlorat inbördeskriget, men icke desto mindre var krigets moraliska segrare. Vad gällde slaget om Gettysburg krävde det en omskrivning av tredje dagens strider. Sydstatssoldaterna hade stått under befäl av James Longstreet, men han hade i inbördeskrigets efterföljd uttalat sig i försonande ordalag om den rekonstruktion av Södern som regeringen i Washington genomförde. Det resulterade i att flera av hans forna vapenbröder tog avstånd från honom. Longstreet fick skulden för nederlaget vid Gettysburg, samtidigt som Pickett och hans män heroiserades (Wert 2000: 127–146). De krigsromantiska skildringarna av Pickett's Charge kom därmed att gå hand i hand med myten om den förlorade saken. En som med stor framgång lade historien tillrätta på detta sätt var George Picketts tredje hustru, LaSalle Corbell Pickett. Hon var en av många sydstatskvinnor som i det sena 1800-talet agerade som väktare av Söderns symboler – oavsett om det rörde sig om flaggor, gravar eller monument – varigenom de hedrade minnet av fallna makar och söner samtidigt som de slog vakt om arvet efter konfederationen. Förutom att årligen gå i spetsen för när sydstatsveteranerna paraderade vid ceremonier på slagfälten skrev hon en bok om sin make, som avlidit 1875. Den uppskattades

inte bara i sydstaterna. När hon besökte Boston 1919 ställde sig de 2 000 närvarande, varav flertalet var från nordstaterna, och hyllade henne samtidigt som orkestern spelade Dixie, Söderns inofficiella nationalhymn. Men det var trots allt inte alla som uppskattade tolkningen av Pickett's Charge som inbördeskrigets vändpunkt. Även om silverjubileet 1888 huvudsakligen utmärktes av välvilja mellan de forna kontrahenterna reagerade nordstatsveteraner när de fick höra att bataljen den 3 juli var den mest minnesvärda. Många av dem förhöll sig framöver kritiska till såväl konkreta monument över sydstatshjältar som till historieskrivningen om den förlorade saken (Reardon 1997: 97–103, 108–119, 183–186; Gordon 1998: 172–181; Gordon 2000: 170–184).

År 1933 övergick ansvaret för slagfälten vid Gettysburg från krigsdepartementet till National Park Service, vilket bland annat innebar ett ökat fokus på undervisningsinsatser om inbördeskriget i allmänhet och slaget vid Gettysburg i synnerhet för turister och andra besökare. Dessutom fortsatte arbetet med att bevara de många monumenten på området. Fem år därefter hade det förflutit 75 år sedan slaget ägde rum. Närvaron av drygt 2 000 åldrade krigsveteraner präglade sammankomsten. I den samtida journalfilmen "They Met at Gettysburg" hävdades det till och med att de var "on display", utställda med det underförstådda syftet att personifiera en ny era av nationell enighet. Fotograferna stod redo när veteraner i grå och blå uniformer skakade hand över den stenmur där sydstatsanfallet hade ebbat ut på slagets sista dag, den 3 juli 1863. Den mediala uppmärksamheten var likaledes stor när president Franklin D. Roosevelt inför en publik av 250 000 besökare invigningstalade den 3 juli 1938. Platsen han talade från hade delvis fått sin utformning som ett resultat av att National Park Service hade tagit över ansvaret för området, men initiativet till det då senaste monumentet på slagfältet, The Eternal Light Peace Memorial, var betydligt äldre (Murray 2009: 63–76). Det invigdes av Roosevelt till åminnelse av slaget och som en påminnelse om det storstilade 50-årsminnet av slaget 1913. Presidenten återknöt i sitt tal till Lincolns berömda ord från The Gettysburg Address 1863 på samma gång som han tecknade historien under det trekvartssekel som förflutit därefter. Det fragment som tiden skonat i form av de åldrande krigsveteranerna bar vittnesbörd om hur oenighet med tiden kunde övergå i gemensamma strävanden, menade han. Det skulle även framöver vara tidens melodi, avslutade presidenten med formuleringar som med stor sannolikhet tilltalade isolationisterna men som också inkluderade behovet av att USA fortsatte att kämpa för förnuft och rättvisa "on a thousand fronts" (Roosevelt 1938).

När det var dags för hundraårsfirandet 1963 kändes mycket igen. Uppvisningar i nationellt samförstånd stod också denna gång högt på dagordningen. Än en gång illustrerades den med hjälp av Pickett's Charge. Men bortom de gråkläddas vandring över slagfältet med sänkta fanor och broderliga möten med soldater i nordstatsuniform var sig inte allt likt. Det berodde till stor del på att

hundraårsminnet av inbördeskriget speglades i det pågående kalla kriget samtidigt som inrikespolitiska problem i allmänhet och frågor om segregationen i USA i synnerhet var högaktuella kring 1960. I en tidstypisk formulering beskrev historikern Avery Craven perioden som ledde fram till inbördeskriget som ett första kallt krig. Han var mån om att betona det dilemma som sydstaterna hade befunnit sig i, varför frågan om federalism var viktigare för honom än slaveriet (Craven 1964: 133–147, 202–203). I den Pulitzerprisbelönade Robert Penn Warrens korta och koncentrerade bok från 1961 om inbördeskrigets kostnader, såväl mänskliga som materiella, var perspektivet det omvända. I *The Legacy of the Civil War*, som av en sentida bedömare har klassats som "the most thoughtful and original text to emerge out of the Civil War centennial" (Burt 2016: 303), betonade han att flera av dåtidens paradoxer fortfarande var giltiga. Alltför länge hade man glömt bort att rasism och slaverimotstånd kunde gå, och ofta hade gått, hand i hand, och att liknande problem levde kvar i en nation som hade sopat olösta problem under mattan alldeles för länge (Warren 1998: 63–66).

Den tidigare sällan synliggjorda slaverifrågan blev dagspolitiskt gångbar både i och utanför medborgarrättsrörelsen under jubileumsåren 1961–1965 (Cook 2007: 88–119, 155–192). Den etniska splittringen kommenterades också i ett flertal högtidstal i Gettysburg dagarna kring månadskiftet juni–juli 1963, men inte nödvändigtvis med utgångspunkt i Warrens perspektiv. Redan när hundraårsminnet inleddes 1961 märktes en förändring i samhällsklimatet som fick en bedömare att konstatera att "if the South has lost the Civil War, it is determined to win the centennial" (Wiener 2004: 237). Sydstatspolitikern George Wallace, dåvarande guvernör i Alabama, tillhörde de stridslystna. Wallaces farfarsfar hade sårats i strider 1863, och Wallace missade sällan tillfället att berätta om hur han som barn lyssnade på berättelser om sydstatssoldaters hjältedåd när det begav sig. Han var inbjuden som högtidstalare i Gettysburg 1963. Den 1 juli lade han ner en krans vid ett monument över stupade soldater från Alabama och tillkännagav att ättlingarna till båda sidorna snart skulle enas i motståndet mot centralmaktens propåer. Han följde upp sitt uttalande dagen därpå då han deklarerade att sydstaternas gamla krav på långtgående självständighet för delstater och individer var lika aktuellt 1963 som det varit för hundra år sedan. Den federala regeringen borde med andra ord inte ha något inflytande över raslagstiftningen i sydstaterna, vilken garanterade vit överhöghet. Dagen därpå gick Iowa-politikern Harold E. Hughes till motattack. Han undrade om inte striderna de första julidagarna 1863 varit förgäves. Strävan efter jämlikhet hade varit en av de främsta orsakerna till att utkämpa inbördeskriget, och många var de som hade dött för detta ideal. Problemet var att det alltjämt återstod många problem som gjorde att idealet var långt ifrån att bli verklighet (Linenthal 1991: 99; Cook 2007: 197–199).

Stridsröken hade lagt sig 25 år senare, men det fanns fortfarande olika uppfattningar om vad slaget borde signalera. Insatser från mer än tiotusen

re-enactors från sammanlagt 44 länder lockade storpublik, men 1988 års uppförande av kavalleribataljer, striderna i Devil's Den och Pickett's Charge fick konkurrens. Framför allt vid en ceremoni där monumentet med den eviga lågan återinvigdes betonades att det fanns andra lärdomar att dra av slaget. Förutom tragiska förluster och, så småningom, nationell förbrödning, borde Gettysburg inbjuda till reflexioner med internationell räckvidd. Förbrödningen behövde inte göra halt vid nationella gränser utan kunde – och borde – inspirera till världsfred, hette det i denna tid av internationell avspänning.

Gettysburg som turistattraktion

Långt ifrån alla konflikter i och vid Gettysburg efter slaget har handlat om minnespolitik och ideologi. I många fall har motsättningarna i stället utgått från turism, kommersialisering och olika uppfattningar om hur bevarande ska gå till eller vari autenticiteten består på en valplats som har genomgått stora förändringar (Black 2012: 348–373). Snart efter slaget vid Gettysburg började besökare strömma till. Förutsättningarna för massturism förbättrades först i och med att mått och steg togs för att omvandla stora delar av Gettysburg till en nationalpark. De vackra omgivningarna sågs redan från början som en fördel i detta arbete. Från och med 1884 tilltog antalet besökare i Gettysburg markant, främst till följd av invigningen av en järnvägslinje som bara under de första två åren bidrog till att locka över 150 000 besökare.

Bild 2. Den 2 juli 1863 agerade brigadgeneral G. K. Warrens snabbt för att samla nordstatssoldater när han insåg att Little Round Top stod utan försvar. I de häftiga strider som följde dödades Warren. Statyn över honom, uppförd på Little Round Top, invigdes 1888. Foto: Ulf Zander.

Det var inte bara en förbättrad infrastruktur som bidrog till tillströmningen. Den stora monumentrushen från och med mitten av 1880-talet bidrog till att Gettysburg klassades som ett konstcentrum. Varje gång ett monument eller ett minnesmärke invigdes lockade det hundratals åskådare, varav många återkom när det var dags att högtidlighålla det regemente som de hade anknytning till. Till på köpet bidrog minnesivern till att stärka monumentindustrin i området (Weeks 2003: 61). I juni 1884 underlättades dessutom för besökare att komma till Little Round Top, där avgörande strider hade stått under slagets andra dag. På platsen där den tidigare läraren Joshua Lawrence Chamberlain fått sin hjältestatus och där över 5 000 soldater dödades eller skadades uppfördes en nybyggd paviljong. Besökare kunde roa sig på dansbanan, i karusellen eller vid skjutbanan och äta i restaurangen. Företrädare för The Gettysburg Battlefield Memorial Organization, som bildats med uppgift att bevara slagfältet, riktade skarp kritik mot nöjesfältet. Frågan löstes genom att minnesorganisationen köpte marken 1896, varefter paviljongen och övriga byggnader och installationer monterades ned och fraktades bort (Platt 2001: 18–20).

Jim Weeks, som har studerat Gettysburg som uttryck för en helig plats men också som en arena för marknadsjippon, minnesfiranden och förhoppningar om att få uppleva julidagarna 1863 på nytt, understryker den genomgripande betydelse som massturismen har haft på Gettysburg. Kring sekelskiftet 1900 var det inte bara arrangemangen vid Little Round Top som innebar utmaningar då en modern helgedom krockade med krav och önskemål som ställdes i ett

Bild 3. Debattens vågor om huruvida ett kasino i Gettysburg skulle tillåtas eller ej gick höga både 2005–06 och 2011. Affärsmannen David LeVan, som misslyckades att få tillstånd vid båda tillfällena, rapporteras i skrivande stund göra ett tredje försök. Foto: Ulf Zander.

industrialiserat samhälle. Till exempel bidrog nya vägbyggen, anpassade för huvudsakligen motorburna besökare, till att förändra landskapet från 1940-talet och framåt (Weeks 2001: 189–209; 2003: 120–127). Det blev inte bättre av att presidentparet Eisenhower 1950 köpte ett lantställe i den sydvästra delen av slagfältsområdet, vilket skapade en köprush bland alla dem som ville bo nära världens mäktigaste man och hans hustru (Platt 2001: 58). Till de mer omstridda inslagen under senare årtionden hör det utsiktstorn som byggdes på privat mark 1974 och som efter långvariga diskussioner sprängdes år 2000, symboliskt nog den 3 juli (Linenthal 1991: 115). Det var dock inte den sista striden. I likhet med i Manassas, där såväl ett stort shoppingcenter som en temapark i Disneys regi i närheten av det forna slagfältet var på förslag under sent 1980- och tidigt 1990-tal (Zenzen 1998: xvii, 167–181), har Gettysburg stått i fokus för kommersiella intressen. I det tidiga 2000-talet framfördes ett förslag om att bygga ett kasino i närheten av slagfältet. Förslaget splittrade invånarna i Gettysburg, där en del såg en ny möjlighet att slå mynt av turismen medan andra menade att det var respektlöst. De senare segrade efter en utdragen kamp (Hall 2013: 90).

Från statymani till minnesmani?

Ett problem inför 150-årsfirandet i Gettysburg 2013 var svårigheterna att få till stånd en ny staty av Abraham Lincoln. Anledningen var att den tilltänkta placeringen avvek från 1907 års stadsplan. Det och många andra exempel visar att kompromissandets konst återkommande har satts på svåra prov i USA, såväl i anslutning till minnen där samstämmigheten om historien till synes är betydande såsom andra världskriget och hågkomster av dem som har fallit offer för terrorism, som när det har handlat om inbördeskrig och slaveri. Måhända bidrar Alexis de Tocquevilles prognostiska betraktelse, nedtecknad ett kvartssekel före inbördeskrigets utbrott, till att förklara svårigheterna att hantera både den historia som ledde fram till 1861 och utvecklingen efter 1865. När den franske aristokraten reste i den unga amerikanska nationen i början av 1830-talet spådde han att "[i]ndianerna kommer att dö i samma isolering som de levtt i". Afroamerikanernas öden var av ett annat slag, eftersom de vita och de svarta "är bundna till varandra utan att dock blanda sig med varandra; det är lika svårt för dem att helt och hållet skiljas som att förenas" (Tocqueville 1997: 470–471). Drygt 150 år efter inbördeskrigets slut är relationer mellan människor ur olika etniska grupper sedan länge accepterade av merparten av amerikanerna, men minnet av den konflikt som under ett antal år delade USA visar att det finns många historier som är sammanflätade, såväl sådana som direkt anknyter till slaverifrågan och om motsättningar kring styrelseskicket i USA som andra, samtida händelser och *commemorations* som i sin tur påverkar bilden av Amerika kring mitten av 1800-talet. John Bodnar påvisar i sin

studie av minnesfiranden och patriotism i USA under 1900-talet hur makt-havare har strävat efter att ta historien i sin tjänst, men att det har varit svårt att en gång för alla uppnå enighet kring det förflutna (Bodnar 1992). Under lång tid försökte det vita USA utesluta historiens skuggsidor vid jubileer och monumentinvigningar, men i längden har det visat sig vara kontraproduktivt. En moralisk dimension har sedan flera årtionden tillbaka en given position i historieskrivningen, och med den kommer såväl önskemål på nya högtidlighållanden och monument som krav på att slopa vissa traditionella firanden och förhoppningar om att symboler som har gått ur modet kan monteras ned. Till yttermera visso är det uppenbart att de båda världskrigen, kalla kriget och kriget mot terrorismen samt de olika sätt som dessa konflikter har manifesterats, har bidragit till att påverka både akademisk historieskrivning om och minnesfiranden av inbördeskriget (Grant 2016: 1–2).

Erika Doss poängterar att vurmen för statyer och minnesfiranden är påfallande likartad kring sekelskiftet 1900 och sekelskiftet 2000 i så måtto att de påvisar en amerikansk nationell kontinuitet. Övergången från en "statue mania" till en "memorial mania" sätter emellertid fingret på hur de känsloregister som speglas i monumentens form och innehåll är annorlunda i våra dagar, då omfånget av kontroversiella monument och händelser som ihågkoms kollektivt är bredare. Numera står förbindelseleden mellan *public art* och *public rights* i förgrunden samtidigt som begreppet monument, som åtminstone sedan 1800-talet har kommit att förknippas med något som är storslaget och monolitiskt i allmänhet och statyer som firar minnet av betydelsefulla män och viktiga händelser i synnerhet, har ersatts med den bredare definitionen *memorials*, minnesmärken, som anses vara mer inkluderande och enklare att använda när de eller det som ska ihågkommas hör till historiens skuggsidor (Doss 2010: 1–30).

Inbördeskrigets minneskultur är i många avseenden komplex och ställer frågan om hur en kontroversiell historia ska hanteras på sin spets. Å ena sidan tilläts de konfedererade staterna, som hörde till den förlorade sidan, att uppföra monument utan några större restriktioner, vilket har tagits till intäkt för att yttrandefriheten fungerade även för dem som förlorade kriget. Å andra sidan har närvaron av dessa minnesmärken med tiden väckt svårbesvarade frågor om huruvida de genom sin blotta närvaro hedrar just denna yttrandefrihet eller om de bidrar till att, som redan Frederick Douglass menade, fördunkla historien om åren 1861–1865 genom att rasismen osynliggörs bakom den vita marmorn.

Referenser

- Andrew Jr, Rod, 1998. "Soldiers, Christians, and Patriots: The Lost Cause and Southern Military Schools, 1865–1915", *The Journal of Southern History* 64, s. 677–710.
- Bauman, Zygmunt, 1996. "From Pilgrim to Tourist – or a Short History of Identity", s. 18–36 i Stuart Hall & Paul du Gay (eds), *Questions of Cultural Identity*. London, Thousand Oaks & New Dehli: SAGE Publications.
- Berggren, Lars, 1991. *Giordano Bruno på Campo dei Fiori. Ett monumentprojekt i Rom 1876–1889*. Lund: Artifex Ord & Bild.
- Black, Brian, 2012. "The Nature of Preservation: The Rise of Authenticity at Gettysburg", *Civil War History* 58, s. 348–373.
- Black, Daryl, 2013. "Relics of Reunion. Souvenirs and Memory at Chickamauga and Chattanooga National Military Park, 1889–1895", s. 46–59 i Lawrence A. Kreiser, Jr & Randal Allred (eds), *The Civil War in Popular Culture: Memory and Meaning*. Lexington: The University Press of Kentucky.
- Blair, William, 2004. *Cities of the Dead: Contesting the Memory of the Civil War in the South, 1865–1914*. Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press.
- Blight, David W., 1989. *Frederick Douglass' Civil War: Keeping Faith in Jubilee*. Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- Blight, David W., 1997. "Quarrel Forgotten or Revolution Remembered? Reunion and Race in the Memory of the Civil War, 1875–1913", s. 151–179 i David W. Blight & Brooks D. Simpson (eds), *Union and Emancipation: Essays on Politics and Race in the Civil War Era*. Kent, Ohio: Kent University Press.
- Blight, David W., 2001. *Race and Reunion. The Civil War in American Memory*. Cambridge, Massachusetts & London, England: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Blight, David W., 2002. *Beyond the Battlefield. Race, Memory and the American Civil War*. Amherst & Boston: University of Massachusetts Press.
- Blight, David W., 2004. "Decoration Days: The Origins of Memorial Day in North and South", s. 94–129 i Alice Fahs & Joan Waugh (eds), *The Memory of the Civil War in American Culture*. Chapel Hill, North Carolina: The University of North Carolina Press.
- Bodnar, John, 1992. *Remaking America. Public Memory, Commemoration, and Patriotism in the Twentieth Century*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Brown, Thomas J., 2016. "The Peaceable War Memorial", s. 245–265 i Kirk Savage (ed.), *The Civil War in Art and Memory*. New Haven, London & Washington: Yale University Press & National Gallery of Art, Washington.
- Burt, John, 2016. "Robert Penn Warren's Civil War", s. 303–315 i Coleman Hutchinson (ed.), *A History of American Civil War Literature*. New York: Cambridge University Press.
- Cock, Robert J., 2007. *Troubled Commemoration. The American Civil War Centennial, 1961–1965*. Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- Coco, Gregory A., 1995. *A Strange and Blighted Land. Gettysburg: The Aftermath of the Battle*. Gettysburg, Pennsylvania: Thomas Publications.
- Connerton, Paul, 2007 [1989]. *How Societies Remember*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Craven, Avery, 1964. *An Historian and the Civil War*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Doss, Erika, 2010. *Memorial Mania. Public Feeling in America*. Chicago & London: Chicago University Press.
- Douglass, Frederick, 1871. "Frederick Douglass on Decoration Day, 1871", tillgänglig på <<https://deadconfederates.com/2012/05/27/frederick-douglass-on-decoration-day-1871-2/>>, citerad 30/5, 2017.
- Evans, C. Wyatt, 2004. *The Legend of John Wilkes Booth: Myth, Memory, and a Mummy*. Lawrence, Kansas: University Press of Kansas.
- Faust, Drew Gilpin, 2009. "Battle over the Bodies. Burying and Reburying the Civil War Dead, 1865-1871", s. 184-201 i Joan Waugh & Gary W. Gallagher (eds), *Wars within a War. Controversy and Conflict over the American Civil War*, Chapel Hill, North Carolina: The University of North Carolina Press.
- Fox, Richard Wightman, 2015. *Lincoln's Body: A Cultural History*. New York & London: W. W. Norton & Co.
- Gallagher, Gary W., 1998. *Lee and His Generals in War and Memory*. Baton Rouge, Louisiana: Louisiana State University Press.
- Gallagher, Gary W., 2001. *Lee and His Army in Confederate History*. Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press.
- Gallman, J. Matthew with Susan Baker, 1997. "Gettysburg's Gettysburg: What the Battle Did to the Borough", s. 144-174 i Gabor S. Boritt (ed.), *The Gettysburg Nobody Knows*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Gatewood, John B. & Catherine M. Cameron, 2004. "Battlefield Pilgrims at Gettysburg National Military Park", *Ethnology* 43, s. 193-216.
- Gaughan, Anthony, 1997. "Woodrow Wilson and the Legacy of the Civil War", *Civil War History* 43, s. 225-242.
- Gillis, John R., 1994. "Memory and Identity: The History of a Relationship", s. 3-26 i John R. Gillis (ed.), *Commemorations: The Politics of National Identity*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Gold, Susanna W., 2008. "'Fighting It Over Again': The Battle of Gettysburg at the 1876 Centennial Exhibition", *Civil War History* 54, s. 277-310.
- Gordon, Leslie J., 1998. *General George E. Pickett in Life and Legend*. Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press.
- Gordon, Leslie J., 2000. "'Let the People See the Old Life as It Was.' LaSalle Corbell Pickett and the Myth of the Lost Cause", s. 170-184 i Gary W. Gallagher & Alan T. Nolan (eds), *The Myth of the Lost Cause*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Grant, Susan-Mary, 2016. "Parade's End: A Sesquicentennial Snapshot of Civil War Soldiers, Civilians and Veterans", *American Nineteenth Century History* 16, s. 1-10.
- Jordan, Brian Matthew, 2011. "'Living Monuments': Union Veteran Amputees and the Embodied Memory of the Civil War", *Civil War History* 57, s. 121-152.
- Hall, Susan Chase, 2013. "Civil War Battlefields for Future Generations. The Relationship between Battlefield Preservation and Popular Culture", s. 83-98 i Lawrence A. Kreiser, Jr & Randal Allred (eds), *The Civil War in Popular Culture: Memory and Meaning*. Lexington: The University Press of Kentucky.
- Harris, M. Keith, 2007. "Slavery, Emancipation, and Veterans of the Union Cause: Commemorating Freedom in the Era of Reconciliation, 1885-1915", *Civil War History* 53, s. 264-290.
- Harrison, Robert, 2011. *Washington during Civil War and Reconstruction. Race and Radicalism*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hartog, François, 2015. *Regimes of Historicity. Presentism and Experiences of Time*. New York: Columbia University Press.
- Hodes, Martha, 2015. *Mourning Lincoln*. New Haven & London: Yale University Press.
- Hutton, Patrick H., 1993. *History as an Art of Memory*. Hanover & London: University Press of New England.
- Huyssen, Andreas, 1995. *Twilight Memories: Marking Time in a Culture of Amnesia*. New York & London: Routledge.
- Karelis, Charles H., 2016. "The Problem of Racial Hierarchy in the Shaw Memorial", s. 203–212 i Kirk Savage (ed.), *The Civil War in Art and Memory*. New Haven, London & Washington: Yale University Press & National Gallery of Art, Washington.
- Levine, Robert S., 2016. "Frederick Douglass, Violence, and Abraham Lincoln", s. 242–256 i Coleman Hutchinson (ed.), *A History of American Civil War Literature*. New York: Cambridge University Press.
- Linenthal, Edward Tabor, 1991. *Sacred Ground. Americans and Their Battlefields*. Urbana & Chicago: University of Illinois Press.
- Lyons, Maura, 2012. "An Embodied Landscape. Wounded Trees at Gettysburg", *American Art* 26, s. 44–65.
- Löfgren, Orvar, 1994. "Det nationella i det globala. Mot ökad eller minskad mångfald?", s. 37–54 i Oscar Hemer (red.), *Kulturen i den globala byn*. Lund: Ægis Förlag.
- Maddex, James P., 1977. "Pollard's *Lost Cause Regained*: A Mask of Southern Accommodation", *The Journal of Southern History* 40, s. 596–612.
- Murray, Jennifer M., 2009. "'Far Above Our Poor Power to Add or Subtract': National Park Service Administration of the Gettysburg Battlefield, 1933–1938", *Civil War History* 55, s. 56–81.
- Neff, John R., 2005. *Honoring the Civil War Dead. Commemoration and the Problems of Reconciliation*. Lawrence, Kansas: Kansas University Press.
- Nelson, Megan Kate, 2012. *Ruin Nation: Destruction and the American Civil War*. Athens & London: The University of Georgia Press.
- Noyales, Jonathan A., 2016. "'The Broader and Purer Purpose': Lessons from the Shenandoah Valley's Monuments and Battlefield Landscapes on Introducing Elements of Civil War Memory to General Audiences", *Civil War History* 62, s. 186–200.
- Osterweis, Rollin Gustav, 1973. *The Myth of the Lost Cause 1865–1900*. Hamden, Connecticut: Archon Books.
- Panhorst, Michael W., 2014. "'The First of Our Hundred Battle Monuments': Civil War Battlefield Monuments Built by Active-Duty Soldiers during the Civil War", *Southern Culture* 20, s. 22–43.
- Platt, Barbara L., 2001. *This Is Holy Ground. A History of the Gettysburg Battlefield 1863–2009*. Gettysburg: The Gettysburg Foundation.
- Pollard, Edward A., 1976 [1866]. *The Lost Cause: A New Southern History of the War of the Confederates*. New York: Viking Press.
- Reardon, Carol, 1997. *Pickett's Charge in History and Memory*. Chapel Hill, North Carolina: The University of North Carolina Press.
- Reeves, Matthew B., 2003. "Reinterpreting Manassas: The Nineteenth Century African American Community at Manassas National Battlefield Park", *Historical Archaeology* 37, s. 124–137.

- Roosevelt, Franklin D. 1938. "Speech of the President, Gettysburg July 3, 1938", tillgänglig på <<https://www.archives.gov/files/exhibits/loans/pdfs/fdr-gettysburg-speech2.pdf>>, citerad 6/6 2017.
- Savage, Kirk, 1994. "The Politics of Memory: Black Emancipation and the Civil War Monument", s. 127–149 i John R. Gillis (ed.), *Commemorations: The Politics of National Identity*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Savage, Kirk, 1997. *Standing Soldiers, Kneeling Slaves. Race, War, and Monument in Nineteenth-Century America*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Savage, Kirk, 2009. *Monument Wars. Washington D.C., the National Mall, and the Transformation of the Memorial Landscape*. Berkeley: University of California Press.
- Savage, Kirk, 2016. "The Unknowable Dead: The Civil War and the Origins of Modern Commemoration", s. 81–102 i Kirk Savage (ed.), *The Civil War in Art and Memory*. New Haven, London & Washington: Yale University Press & National Gallery of Art, Washington.
- Schivelbusch, Wolfgang, 2001. *The Culture of Defeat: On National Trauma, Mourning, and Recovery*. New York: Henry Holt and Company.
- Sheldon, George, 2003. *When the Smoke Cleared at Gettysburg. The Tragic Aftermath of the Bloodiest Battle of the Civil War*. Naperville, Illinois: Cumberland House.
- Smith, Timothy B, 2004. *This Great Battlefield of Shiloh. History, Memory, and the Establishment of a Civil War National Military Park*. Knoxville: The University of Tennessee Press.
- Terrono, Evie, 2016. "'Great Generals and Christian Soldiers': Commemorations of Robert E. Lee and Stonewall Jackson in the Civil Rights Era", s. 147–170 i Kirk Savage (ed.), *The Civil War in Art and Memory*. New Haven, London & Washington: Yale University Press and National Gallery of Art, Washington.
- de Tocqueville, Alexis, 1997 [1835]. *Om demokratin i Amerika. Bok I*. Stockholm: Atlantis.
- Waldrep, Christopher, 2005. *Vicksburg's Long Shadow. The Civil War Legacy of Race and Remembrance*. Lanham: Rowan & Littlefield Publishers.
- Warren, Robert Penn, 1998 [1961]. *The Legacy of the Civil War*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Waugh, Joan, 2009. "The Nation's Greatest Hero Should Rest in the Nation's Greatest City", s. 249–277 i Joan Waugh & Gary W. Gallagher (eds), *Wars within a War. Controversy and Conflict over the American Civil War*. Chapel Hill, North Carolina: The University of North Carolina Press.
- Weeks, Jim, 2001. "'A Disgrace That Can Never Be Washed Out'. Gettysburg and the Lingering Stigma of 1863", s. 189–209 i William Blair & William Pencak (eds), *Pennsylvania's Civil War*. University Park, Pennsylvania: Pennsylvania University Press.
- Weeks, Jim, 2003. *Gettysburg: Memory, Market, and an American Marketplace*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Wert, Jeffrey D., 2000. "James Longstreet and the Lost Cause", s. 127–146 i Gary W. Gallagher & Alan T. Nolan (eds), *The Myth of the Lost Cause*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Weir, Robert E., 2013. "The Graying of Gettysburg National Park. Race, Erasure, Ideology, and Iconography", s. 61–75 i Lawrence A. Kreiser, Jr & Randal Allred (eds), *The Civil War in Popular Culture: Memory and Meaning*. Lexington: The University Press of Kentucky.

- Wiener, Jon, 2004. "Civil War, Cold War, Civil Rights. The Civil War Centennial in Context, 1960–1965", s. 237–257 i Alice Fahs & Joan Waugh (eds.), *The Memory of the Civil War in American Culture*. Chapel Hill, North Carolina: The University of North Carolina Press.
- Wills, Gary, 1992. *Lincoln at Gettysburg. The Words that Remade America*. New York: Simon & Schuster.
- Zander, Ulf, 1999. "Statyernas krig i den väpnade fredens tid. Monument och nationalism i Europa 1870–1914", *Rig* 82, s. 65–79.
- Zander, Ulf, 2006. *Clio på bio. Om amerikansk film, historia och identitet*. Lund: Historiska Media.
- Zenzen, Joan M., 1998. *Battling for Manassas. The Fifty-Year Preservation Struggle at Manassas National Battlefield Park*. University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.